

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

**на тему: ОСОБЛИВОСТІ СТРАХІВ ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ**

Виконала: студентка IV курсу, групи
6.0539.2

спеціальності 053– Психологія

освітня програма: Психологія

Фокшек Діана Танасіївна

Керівник: к.психол.н., доцент кафедри
психології Паскевська Ю.А.

Рецензент: к.психол.н., доцент кафедри
психології Залановська Л.І.

Запоріжжя
2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології

Кафедра психології

Рівень вищої освіти бакалаврський

Спеціальність 053 Психологія

Освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

к.психол.н., доцент. Н.О. Губа

« ____ » _____ 2023 р.

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Фокшек Діана Танасіївна

Тема роботи: Особливості страхів дітей старшого дошкільного віку в умовах вимушеної міграції

Керівник роботи : к.психол.н., доцент кафедри психології Паскевська Ю.А

затверджені наказом ЗНУ від «22» 02 2023 року № 341-с

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи аналіз психолого-педагогічної літератури.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки: обґрунтувати методичні вимоги щодо допомоги дітям старшого дошкільного віку в умовах вимушеної міграції

5. Перелік графічного матеріалу: 1 таблиця

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
Вступ	Паскевська Ю.А, доцент	Завдання Видав	Завдання Прийняв
Розділ 1	Паскевська Ю.А, доцент		
Розділ 2	Паскевська Ю.А, доцент		
Висновки	Паскевська Ю.А, доцент		

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної Роботи	Строк виконання етапів Роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	лютий-березень 2023 р.	Виконано
2	Робота над вступом	березень 2023 р.	Виконано
3	Робота над першим розділом	квітень 2023 р.	Виконано
4	Робота над другим розділом	Квітень-травень 2023 р.	Виконано
5	Написання висновків	травень 2022 р.	Виконано
6	Передзахист	травень 2023 р.	Виконано
7	Нормоконтроль	травень 2023 р.	Виконано

Студент _____ Д.Т. Фокшек

Керівник роботи _____ Ю.А. Паскевська

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О. М. Грединарова

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота бакалавра: 42 сторінки, 1 таблиці, 12 джерел.

Мета роботи полягає у обґрунтуванні методичних вимог щодо допомоги дітям старшого дошкільного віку в умовах вимушеної міграції

Об'єкт дослідження: страх як психологічний феномен

Предмет дослідження: особливості страхів дітей старшого дошкільного віку в умовах вимушеної міграції

В основу дослідження покладено припущення про те, що діти, які пережили вимушену міграцію, можуть мати певні специфічні страхи та тривогу, пов'язані зі зміною середовища, розривом звичного життя та розлукою з рідними та знайомими.

Методи дослідження: теоретичні: аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми; аналіз методичної літератури і наукового досвіду психологів-науковців що працювали в секторі дослідження психологічної реабілітації дітей зі страхами в наслідок вимушеної міграції.

Наукова новизна дослідження полягають у тому, що:

- Доведено роль психологічного впливу вимушеного переселення на дитячі страхи;
- Визначено особливості діяльності психолога в роботі з дітьми що відчувають страхи в наслідок вимушеної міграції;
- Доведено ефективність використання психологічної реабілітації наслідків страхів у дітей;
- Окреслено проблеми та перспективи психологічної реабілітації дітей з досвідом вимушеної міграції.

ОСОБЛИВОСТІ СТРАХУ, СТРАХ ДІТЕЙ, ВИМУШЕНА ЕМІГРАЦІЯ, ДОШКІЛЬНИЙ ВІК

SUMMARY

Foxcheck D.T. The Psychological Profile of the Consumer of Distance Education.

Bachelor's qualification work: 42 pages, 1 table, 12 sources.

The purpose of the work is to substantiate the methodological requirements for helping children of senior preschool age in conditions of forced migration

Object of study: fear as a psychological phenomenon

Subject of the study: peculiarities of fears of senior preschool children in conditions of forced migration

The study is based on the assumption that children who have experienced forced migration may have certain specific fears and anxiety associated with a change of environment, disruption of their usual life and separation from family and friends.

Research methods: theoretical: analysis of psychological and pedagogical literature on the problem; analysis of methodological literature and scientific experience of psychologists-scientists who worked in the field of psychological rehabilitation of children with fears as a result of forced migration.

The scientific novelty of the study is that:

- The role of the psychological impact of forced migration on children's fears has been proved;
- The peculiarities of the psychologist's activity in working with children experiencing fears as a result of forced migration are determined;
- The effectiveness of the use of psychological rehabilitation of the consequences of fears in children is proved;
- The problems and prospects of psychological rehabilitation of children with experience of forced migration are outlined.

FEATURES OF FEAR, CHILDREN'S FEAR, FORCED EMIGRATION, PRESCHOOL AGE

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1.....	8
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТРАХІВ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ.....	8
1.1 Проблема страхів дітей старшого дошкільного віку у сучасній психолого-педагогічній літературі	8
1.2. Характеристика основних видів страхів дітей старшого дошкільного віку.....	15
1.3. Вплив міграції на формування страхів у дітей старшого дошкільного вік.....	19
РОЗДІЛ 2.....	25
МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИЯВЛЕННЯ СТРАХІВ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ МІГРАЦІЇ	25
2.1. Проведення діагностичних методик щодо виявлення страхів у дітей старшого дошкільного віку	25
2.2. Результати дослідження	29
2.3. Психолого-педагогічні рекомендації щодо подолання страхів дитини в умовах міграції	32
ВИСНОВОК.....	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	40

ВСТУП

Особливо вразливою групою є діти та молодь. Дорослі легше пристосовуються до умов міграції, використовуючи набуті захисні механізми або необхідні форми поведінки, які ще недостатньо сформовані у дітей і підлітків. Через обмежений контроль над навколишнім середовищем і власною владою діти не можуть зрозуміти, що відбувається насправді.

Серед загостреного почуття нерозуміння та безпорадності діти з розумовою відсталістю потребують підтримки та співчуття. Дитина відчуває психологічний біль, який проявляється по-різному в залежності від віку (порушення апетиту, розлад сну, відмова від дитини та інші поведінкові відхилення, явне почуття провини, труднощі зосередження тощо). Важливо розпізнавати всі ці розлади своєчасно, бо служать сигналом, що дитина потребує допомоги.

Усі діти та підлітки, які пережили психологічну травму, потребують психологічної підтримки. Але для полегшення емоційного розладу у дітей потрібна спеціальна і більш професійна допомога (психотерапія, медикаментозна терапія). Важливо також залучати до роботи з дітьми батьків, оскільки їх оцінка поведінки дитини є основним джерелом інформації про її реакцію на фактори психотравми. Крім того, має бути організована просвітницька робота з навчання батьків комунікації з метою покращення якості стосунків із дітьми та набуття необхідних соціальних та комунікативних навичок для розпізнавання поведінки та реакцій потребуючих дітей.

Об'єкт дослідження: страх як психологічний феномен

Предмет дослідження: особливості страхів дітей старшого дошкільного віку в умовах вимушеної міграції

Мета дослідження: обґрунтувати методичні вимоги щодо допомоги дітям старшого дошкільного віку в умовах вимушеної міграції

Завдання дослідження:

- 1) Проаналізувати психолого-педагогічну літературу з проблематики дитячих страхів;
- 2) Довести роль психологічного впливу вимушеного переселення на дитячі страхи;
- 3) Визначити особливості діяльності психолога в роботі з дітьми що відчувають страхи в наслідок вимушеної міграції;
- 4) Довести ефективність використання психологічної реабілітації наслідків страхів у дітей;
- 5) Окреслити проблеми та перспективи психологічної реабілітації дітей з досвідом вимушеної міграції..

Для розв'язання поставлених завдань використано такі методидослідження: аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми; аналіз методичної літератури і наукового досвіду психологів-науковців що працювали в секторі дослідження психологічної реабілітації дітей зі страхами в наслідок вимушеної міграції.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, вісьми підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТРАХІВ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ

1.1 Проблема страхів дітей старшого дошкільного віку у сучасній психолого-педагогічній літературі

У цьому розділі здійснено теоретико-методологічний аналіз поняття «страх», визначено його природу з точки зору різних психолого-педагогічних напрямків. Проаналізовано погляди вітчизняних та зарубіжних вчених на проблему страху. Визначено місце поняття «страх» у психологічній категорії. Проаналізовано особливості появи страху у дітей молодшого шкільного віку. визначений

Основні види страху у дітей та умови трансформації страху в страх. Показано вплив найближчого оточення дитини на розвиток obsесивної фобії. Представлено методи та форми корекції страхів у дітей раннього віку.

Розглянуто роль механізмів психологічного захисту в саморегуляції

Наголошується на необхідності психолого-педагогічного супроводу дітей з фобіями та фобіями. Розглядаються сфери управління страхом у дітей молодшого шкільного віку, зокрема ігрова терапія, казкова терапія та арт-терапія. Доведено їх значення, наведено дані щодо організації методів корекції.

Зміцнення психічного здоров'я дітей молодшого шкільного віку є важливим завданням сучасної освіти.

У сучасних умовах зростає кількість дітей, які страждають на фобії, які тісно пов'язані з тривогою та невпевненістю, що негативно впливає на самооцінку дітей молодшого шкільного віку. Страх може бути на свідомому/підсвідомому рівні дитини, що може негативно вплинути на всі

сфери життя. Страх, який діє на рівні страху, знижує якість життя дітей молодшого шкільного віку та негативно впливає на процес соціалізації, який є таким важливим у молодшому шкільному віці. Страх обмежує життєдіяльність і соціальні взаємодії, має нав'язливий характер, порушує розвиток особистості дитини та спричиняє деструктивні зміни у її стосунках з оточуючими, дорослими та однолітками, що також є результатом нерозуміння мети. середовища. Страх залежить від спрямованості емоції.

Тому розуміння факторів і механізмів, що визначають походження страху, його появу і розвиток, дасть нам ефективні стратегії корекції страху у дітей молодшого шкільного віку.

Проблема корекції страху у дітей молодшого шкільного віку набуває все більшого значення в сучасній практиці фахівців. Феномен страху десятиліттями вивчали психологи та дослідники освіти в країні та за кордоном. До джерела пояснення проблеми страху близькі Аристотель, Т. Гоббс, Р. Декарт, А. Камю, І. Кант, С. К'єркегор, М. Монтень та ін. У розвиток психології страху внесли свій внесок В. Вілюнас, Л. Виготський, О. Захаров, О. Кондаш, М. Левітов, А. Леонова, І. Павлов, К. Ізард, А. Ряд учених. Пригожан, М. Сеченов. Серед сучасних дослідників значний внесок у вивчення природи страху та методів його корекції зробили О. Камінська, А. Ковалевська, Г. Кошонко, О. Махух, С. Томук, М. Шевченко та інші.

Згідно з низкою досліджень страху вітчизняними та зарубіжними вченими досі не існує єдиного загальноприйнятого визначення поняття «страх». Дослідники по-різному трактують це поняття, тому актуальним завданням є визначення поняття «страх» і формування базового поняття, аналіз і систематизація наявних даних з проблеми страху, вивчення педагогічних методів контролю страху у дітей. . Молодший шкільний вік.

Тепер дитина більш вимоглива. Щоб брати активну участь у цих заходах, дитина має бути активною, особливо розумово, психологічно та фізично Фізично фізично фізично фізично фізично фізично фізично

фізично фізично фізично активним. Показником успішної діяльності є відсутність психологічного дискомфорту та страху [7].

Дослідник М. Шевченко зазначає, що молодший вік є особливо чутливим періодом, який потребує адаптації до нових умов: навчальної діяльності, правил повсякденного життя, обмежень фізичної активності, особистості.

Дитина 21 століття змушена боротися з тими ж страхами, яких не відчували її однолітки у 20 столітті: сюжети фільмів жахів, герої комп'ютерних ігор, фільми зі сценами насильства, повідомлення про терористичні дії в ЗМІ [4].

На думку дослідниці О. Камінської, дуже актуальним є вивчення проблеми страху у дітей молодшого шкільного віку, оскільки цей вік характеризується складністю системи потреб дитини, її адаптивністю та іншими психічними особливостями. Прикметник Страх виникає в ситуаціях, які загрожують біологічному чи соціальному існуванню індивіда і штовхають його до джерела реальної чи уявної небезпеки. У сучасних дослідженнях страх визначається як негативна емоція, емоційне переживання, нестійкий стан. Психічний стан страху характеризується неусвідомленням дитиною своєї поведінки [2].

Особливо. Рефлекс, пасивна захисна реакція кори головного мозку на блокування світла. Страх заснований на почутті самозбереження, має захисний рефлекс і супроводжується певними змінами вищої нервової діяльності» [4]. У сімейній психології страх розглядається як емоція, почуття, переживання. Л. Виготський, На цьому наголошували О. Леонтьєв і С. Рубінштейн. Після окремої класифікації психічних станів страх почали досліджувати як емоційний стан (О. Захаров, М. Конюхов, М. Левітов, О. Чернікова) [7].

За словами О. Камінської, більшість дітей у психічному розвитку проходять певні вікові етапи підвищеної чутливості до страху. Страху у дітей шкільного віку характеризуються тим, що вони знаходяться на рівні уявних

(вампири, темрява, привиди, жах), тимчасових (тварини, комахи, змії) і глибинних (страх нестачі, самотності, недбалості, відповідальності тощо).

К. Ізард стверджував, що певні предмети, дії чи ситуації викликають страх, тобто є природними сигналами небезпеки. Природними ознаками небезпеки він називав такі фактори: біль, розлука, раптова зміна обстановки, швидке наближення до чогось. Л. Стукан проаналізувала такі страхи: страх міжособистісних стосунків, страх злому на людей, змішаний тип [2].

Середній шкільний вік – це перехрестя, де перетинаються природні та соціальні фобії. Основним страхом у цей період є страх «бути не таким», не відповідати загальноприйнятим стандартам поведінки, вимогам найближчого оточення (у школі, з однолітками чи сім'єю). Специфічною формою цього страху є страх вчинити неправильно. Ще однією причиною «шкільної тривоги» дитини можуть бути її конфліктні стосунки з учителями, однолітками, боязнь їхньої агресивної поведінки. Самі батьки, прагнучи досягти успіху, часто заохочують цей страх, змушуючи їх готувати домашнє завдання або навчаючи правильних відповідей на уроці [1].

Т. Гузанова запропонувала вісім основних факторів, що впливають на розвиток шкільних страхів у дітей молодшого шкільного віку:

Загальна тривожність у школі, що виражається в загальному емоційному напруженні та переживанні соціального тиску

Фрустрація потреби в успіху гальмує прагнення до успіху і високих досягнень.

Страх самовираження
Страх ситуацій перевірки знань
Страх не відповідати очікуванням оточення - страх оцінки важливими людьми його результатів, дій, ідей[1].

Частий страх у дітей означає, що вони не можуть впоратися зі своїми емоціями, діти не можуть контролювати їх, коли бояться, і замість того, щоб діяти, вони не можуть зупинити «вибух» своїх емоцій. Суб'єкт може відчувати страх при отриманні інформації, яка може завдати шкоди або загрожувати його здоров'ю. Страх - найнебезпечніша емоція.

Найбільший прояв страху відбувається у віці від 5 до 8 років, і сила зв'язку між страхом зменшується, але в той же час страх стає психологічно складнішим і залучає більше когнітивної діяльності. У дітей молодшого шкільного віку до згаданих страхів додаються нові: страхи, викликані процесом навчання, спілкування, самооцінки. Ці страхи часто заохочуються окремими вчителями, однолітками та батьками. [7].

Тому постала проблема корекції страху, яка потребує ефективних корекційно-профілактичних програм для дітей у шкільних умовах, не порушуючи умови навчання та не обтяжуючи дітей [8].

А. Ковалевська пропонує корекцію визначити як «виправлення» та оптимізацію процесу психічного розвитку особистості та включає використання природної мотивації психологічного та особистісного розвитку [3].

У психолого-педагогічній літературі описані різні методики корекції страху різної етіології. Загалом усі запропоновані способи умовно поділяються на три групи:

- Гра – малювання;
- Страшні декламації (оповідання, оповідання, страшилки), він включає: Підходи, засновані на іграх: Ходьба в темряві, У темряві, Вгадай, кого я боюся Техніки на основі ізотопної терапії: Зіткнувшись із намальованим страхом Підходи на основі оповідання: Страшні казки [4].

Корекція дитячої тривожності є важливим завданням, зазначила О. Камінська, оскільки страх негативно впливає на розвиток особистості. Він складається з двох кроків: ідентифікації об'єкта страху, а потім його зміни. Керування страхом здійснюється за допомогою казкотерапії, ігротерапії, лялькотерапії, арт-терапії тощо. Позитивний ефект мають також індивідуальні групові заняття та методи, які допомагають покращити взаєморозуміння між батьками та дітьми [2].

За словами С. Томчука, корекційна робота включає елементи індивідуальної та групової взаємодії, методи малювання, ліплення, методи

елімінації, позитивного підкріплення, елементи психопедагогії, методи моделювання, музикотерапії.

Основними завданнями, спрямованими на корекцію тривожності дітей, О. Макух вважає: подолання невротичних реакцій, нормалізацію здоров'я, розвиток сильних якостей і вироблення цілей щодо соціально-психологічної кліматичної ситуації; Підвищення загальної культури спілкування дітей. Підвищити психологічні знання педагогів і батьків про закономірності психічного та соціального розвитку дітей.

Методи корекції страху включають терапевтичні розповіді, моделювання, ігри, малювання, скульптуру, корекцію музичних творів, що забезпечують формування та розвиток комунікативних навичок, вербалізацію страху та тривоги, усвідомлення особистих труднощів [5].

Ігротерапія є одним із найефективніших способів корекції дитячої тривожності, оскільки її можна застосовувати з дітьми різного віку та інтелектуального розвитку. Для гри «Страх» вибирається план, предмети, які символізують те, чого боїться дитина (собака, вовк, вампір, Баба Яга), і ці плани розігруються на цих предметах. Діти стикаються зі страхом. У «Грі з темрявою» дитина жестом показує, чого боїться, а інші вгадують страх. Учні можуть мати труднощі, такі як страх темряви та самотності, і діти часто не можуть виражати себе за допомогою жестів. Тому є труднощі з прогнозуванням.

Однак це не зменшує коригувальну силу цієї ігрової стратегії. — Чого я боюся? в грі. Діти називають першу і останню букви заданого слова, чого або кого вони бояться. Інша дитина відгадує. Корекційна робота здійснюється не через страх, а через особистісне ставлення дитини до причин, що призводять до цього. Застосування цих методів допомагає дітям будувати довірливі стосунки з однолітками, подолати почуття самотності та покинутості, тривоги [4].

Одним із способів виправити дитячу тривожність є казкотерапія. Це розділ психотерапії, в якому вигадані історії (розповіді) використовуються в

терапевтичних цілях. Казка спонукає дитину співпереживати героям, у результаті чого з'являється новий погляд на оточуючих людей, речі, події, нові емоційні переживання. Ще одним дієвим способом корекції тривожності у дітей є арт-терапія. Їй притаманні такі характеристики: комплексність теоретичних і практичних уявлень, зв'язок із соціальними, психолого-педагогічними явищами, відносна незалежність від компонентів педагогічного процесу, здатність до комбінування та зміни середовища [2].

Образотворча діяльність є найбільш прийнятним способом психологічної корекції страхів учнівської молоді, яка найбільше цікавиться малюванням. Малювання, як гра, відображає у свідомості дитини навколишню дійсність, але, крім того, це ще й наслідування, вираження ставлення до неї.

Зображення страху в процесі їх малювання є однією з умов їх усунення, оскільки саме прийняття завдання організовує діяльність дітей і мобілізує їх протистояти своїм страхам. У процесі живопису об'єкт страху свідомо управляється і творчо перетворюється як художній образ. Інтерес, виявлений під час малювання, поступово стирає відчуття страху, і змінюється навмисною зосередженістю та задоволенням від виконаної роботи. Під час корекції можна використовувати прийоми і прийоми психологічної корекції страху через образотворчу діяльність з дітьми. Епоха читання, описана групою експертів (Т. А. Ареф'єва, Н. І. Галкіна, О. І. Захаров): остаточний розіграш «об'єкта захисту» — перетворення образу, «жаху» у «веселощі» або «добрі та цікаво» звернутись на зустріч дитині з героєм казки, фільму чи мультфільму, який успішно справляється зі страхом і страшними ситуаціями зустрітися і подружитися з об'єктом страху подружитися з темрявою, бути красивим «подивитися в темряву.» Найефективніше лікування страху відбувається в молодшому шкільному віці, для цього вікового періоду доречні арт-терапевтичні методи корекційної роботи [3].

Фіксація страху створює проблеми в поведінці та житті дитини, породжує невпевненість у собі, заважає особистості повністю розкрити свій

потенціал. Дитячий страх виступає механізмом внутрішньої регуляції психічної діяльності та поведінки, виконує мотиваційну, адаптаційну, сигнальну, соціалізаційну та навчальну функцію в процесі розвитку особистості.

Надмірний прояв страху є основою психологічних розладів і поведінкових відхилень. Таким чином, запропоновані методи корекції сприяють зменшенню кількості страхів у дітей дошкільного віку шляхом усунення відчуття смерті, смутку та постійної загрози навколишнього світу. Аналіз окремих методів. Елементи гри, малювання та вербалізації страху дуже ефективні в усуненні певних форм страху шляхом роботи з «концепцією»

1.2. Характеристика основних видів страхів дітей старшого дошкільного віку

Одна з головних концепцій у дитячому страху цього напрямку пов'язана з творчістю містера Саллівана. Ключовою особливістю його теорії є ідея про те, що переживання страху та тривоги різні. Страх виникає через відчуття загрози фізичним і хімічним потребам, необхідним для підтримки життя. Тривога не має нічого спільного з фізичними чи хімічними потребами, а народжується міжособистісними стосунками.

На ранньому етапі розвитку, в дитинстві, можуть виникати тривожні розлади через тривогу, що дитина залежить від молока матері, дорослого. Одне з основних положень Г. Саллівана полягає в тому, що напруга тривоги, яку відчуває материнське молоко, через емпатію викликає тривогу у немовляти. Наприклад, реакція «голодний крик» у дитини, що страждає на коліки, виникає під час годування (задоволення фізичних і хімічних потреб).

Занепокоєння з приводу годування або грудного вигодовування може супроводжуватися занепокоєнням матері. Існує ряд істотних відмінностей між страхом і тривоگوю. З самого початку джерело тривоги знаходиться

«поза» тілом [5, 94-104]. Існують різні види страху з точки зору психології та педагогіки. Ю. Неймер виділяє 3 основних види страху: справжній, невротичний і вільний страх [4, 181-206]:

- Справжній страх є відповідним вираженням почуття самозбереження як нормальної відповіді на уявну зовнішню небезпеку.

- Невротичні фобії - «нецільові фобії» різних форм неврозів, що виникають при нормальних або порушених статевих органах внаслідок відторгнення психічних органів.

- Загальна невиразна сором'язливість, що виражається в стані «страшного очікування», без страху перед будь-яким об'єктом, не пов'язана ні з чим, що викликає цей страх. Р. Овчарова наголошує на таких побоюваннях:

- Віковий страх - у емоційно чутливих дітей відображає особливості їх психічного та особистісного розвитку.

Вони з'являються під дією кількох факторів: тривоги батьків, тривоги у спілкуванні з дитиною, надмірного захисту її від небезпеки та втрати контакту з однолітками. Заборона одностатевих батьків або повна свобода різностатевих батьків своїм дітям, а також багато загроз всім дорослим у сім'ї, відсутність можливостей для рольової диференціації. Одностатеві батьки, переважно чоловіки.

Конфлікт між батьками, паніка, психологічна травма, психологічне зараження страхом під час спілкування з однолітками та дорослими. Невротичні фобії характеризуються емоційною інтенсивністю та інтенсивністю, тривалою стійкістю, несприятливим впливом на характер і розвиток особистості, асоціацією з іншими невротичними розладами та переживаннями, уникненням об'єкта страху. Невротичні фобії можуть бути результатом тривалих і важких переживань.

Чутливі діти, які відчують емоційні труднощі у стосунках з батьками, можуть мати спотворену самооцінку через емоційні сімейні переживання чи конфлікти. Ці діти не покладаються на дорослих як на джерело безпеки,

авторитету та любові. Діти, які до школи не мають необхідного досвіду спілкування з дорослими та однолітками, не впевнені в собі, не виправдовують очікувань дорослих, бояться вчителів [5, 94-104]. Але найбільш повною можна вважати класифікацію А. Захарова [4, 181-206]:

- За характером - природні, соціальні, ситуативні, особистісні.
- За ступенем реальності - реальні та уявні.
- Залежно від інтенсивності - гострий і хронічний.

У дошкільному віці відбувається інтенсивний розвиток психічних процесів, стає змістовнішим мислення, з'являється схильність до навчання та пошуку причинно-наслідкових зв'язків. Відомо, що особистісні властивості людини знаходять специфічне вираження в її мисленні. Цей період характеризується визнанням особистого соціального простору.

У дошкільному віці дитина осягає світ постійних предметів, розуміє застосування збільшуваних предметів за їх функціональним призначенням, відчуває важливе ставлення до навколишнього світу предметів, виявляє для себе певну відносність. Вічність речей.

У цей період завдяки стосункам з дорослими сильно розвивається здатність ідентифікувати себе як з людьми, так і з казковими й уявними героями, природними об'єктами, іграшками, картинками. Розвиває комунікацію та мовне спілкування за допомогою експресивних жестів, емоційної поведінки та дій, які демонструють готовність до встановлення позитивних стосунків. У дошкільнят спостерігаються проблеми з пам'яттю.

Дитина не має наміру запам'ятовувати щось і не вміє використовувати конкретні способи запам'ятовування. Діти запам'ятовують лише смішні події та картинки. Розвиток дітей у цей період включає сенсорні ускладнення. Дитина вчиться спиратися на минулий досвід і пов'язувати предмет з різними явищами і об'єктами навколишнього середовища, які дитина знала раніше. Сприйняття дітьми навколишньої дійсності об'єктивне.

Дитина починає відповідати на питання, що цікавлять, свідомо спостерігати, думати і шукати. Протягом цього часу думка переходить від сцени до сцени. Дитина вчиться уявляти розвиток ситуації, бачити предмет з кількох точок зору. У цей період переважає наочно-образне мислення, але разом з тим починає розвиватися вербальне мислення.

Дитина вчиться встановлювати зв'язки між предметами за допомогою логіки. Цей етап є одним із найважливіших етапів у подальшому розвитку інтелектуальних здібностей дітей. Страх умовно поділяють на ситуативний (виникає в незвичайних ситуаціях) і особистісний ситуаційний (тривога, що викликає вразливість людини). Страх може бути справжнім і уявним, гострим і хронічним. Також прийнято виділяти вікові страхи, поява яких часто збігається з певними змінами в житті дітей, іншими словами, вікові страхи є відображенням індивідуального розвитку дитини.

Ситуативні фобії виникають у незвичайних, надзвичайно небезпечних або лякаючих середовищах для дорослих чи дітей, наприклад, коли нападають собаки. Часто виникає в групі людей в результаті паніки і психічних захворювань, тривожних попереджень членів сім'ї, конфліктів і життєвих розчарувань. Страх, викликаний особистістю, визначається природою людини, наприклад, її схильністю до тривоги, яка виникає в новому середовищі або при спілкуванні з незнайомими людьми. І страх, і тривога мають спільні емоційні компоненти у формі хвилювання та тривоги, тобто вони відображають відчуття загрози або відсутність почуття безпеки.

У емоційно чутливих дітей юнацькі страхи виявляються відображенням особливостей їх психічного та особистісного розвитку. Як правило, вони виникають під впливом таких факторів: тривога батьків; Занепокоєння у взаємодії з дитиною Надмірний захист від небезпеки та ізоляція дітей від спілкування з однолітками Надто багато обмежень батька щодо хлопчика або повної свободи батька щодо дівчинки Забагато погроз для всіх старших у сім'ї Психологічні пошкодження, такі як страх.

Дитяча тривога, якщо правильно з нею поводитися і розуміти причину її появи, як правило, проходить. У дітей панічні атаки зустрічаються частіше. Їх джерелом є дорослі, які оточують дитину (батьки, бабусі, вихователі дитячих закладів), які несподівано заражають дитину страхом, оскільки так сильно їй емоційно вчать про існування небезпеки. Емоції відіграють важливу роль у житті дітей, допомагаючи їм бачити реальність і реагувати на неї. Відображаючи поведінку дитини, вони говорять нам, дорослим, що подобається чи не подобається дитині. Від простих базових емоцій, які з'являються в дитинстві, до моменту дорослішання і досягнення шкільного віку емоційний світ дитини стає більш різноманітним і багатим, і вона переходить до більш складного діапазону емоцій: радість, гнів, збудження, здивування, ревності, і сумно.

У дошкільному віці дитина освоює емоційну мову - соціально прийнятні способи вираження тонких відтінків емоцій за допомогою погляду, посмішки, жестів, пози, рухів, інтонації голосу. З іншого боку, дитина вчиться здатності обмежувати бурхливе та інтенсивне вираження емоцій.

П'ятирічна дитина може не показувати страху і сліз, на відміну від дворічної дитини. Він не тільки вчиться контролювати вираження своїх почуттів культурно прийнятим способом, але й свідомо їх використовувати, передавати свої переживання іншим [2, 320].

1.3. Вплив міграції на формування страхів у дітей старшого дошкільного віку

Інтеграція дітей-переселенців у суспільство, сприяння їх адаптації через психолого-педагогічний супровід є особливо актуальною проблемою сучасного освітнього процесу, адже за статистикою кожна третя дитина відчуває труднощі з адаптацією на новому місці. Крім того, проявляється злість, агресія, погані стосунки з оточуючими, відсутність позитивних емоцій і активності.

У психолого-педагогічних дослідженнях поняття «страх переселенця» розглядається як короткочасний процес після переїзду в нове середовище, пов'язаний із упевненістю в собі (адаптацією) людини після стресу адаптації. Спосіб життя для нових умов [11, 60–61].

З одного боку зазначеної проблеми, погляди Г. Левківської на ефективність адаптації залежать, на його думку, від задоволення потреб соціального середовища, від бажань особистості та її експозиції. Індивідуальний, цікавий. На основі огляду наукової літератури ми узагальнюємо фактори, що впливають на адаптацію дітей цієї категорії, і рекомендуємо їх враховувати при організації та плануванні роботи з ними. По-перше, це соціально-економічний статус батьків. Високий фінансовий стан сім'ї часто полегшує домовленості, але наступне може ускладнити процес. В рівній мірі етнічні, соціокультурні та релігійні. Як виявилось, серед представників внутрішньо переміщених осіб є кілька етнічних меншин, особливо кримські татари. Відповідно діти цього типу обмежені у вільному користуванні мовою, звичаями та традиціями, що призводить до втрати національної самосвідомості [7, 49–50].

Однак слід враховувати і вік, адже чим він молодший, тим легше буде призначена процедура. Насамкінець висвітливо ставлення місцевих жителів до іммігрантів (іммігрантів).

Крім того, узагальнено макро-, мезо- та мікрофактори, які заважають адаптації дітей безпритульних сімей. Зокрема, на думку А. Мудрика, до макрочинників належать різні характеристики суспільства (наприклад, військовий конфлікт) [8, 138].

До мезофакторів відносяться зміни соціального статусу, способу життя дітей, важкі соціальні ситуації в перехідних умовах. Мікроелектроніка впливає на стосунки дитини з сім'єю, навчальним закладом, групою. Зниження сімейних ролей і обов'язків, труднощі в спілкуванні з однолітками, систематичний процес виховання і навчання простежується в розвитку дошкільників. Запорукою успішної адаптації є оптимальна організація

діяльності в закладі дошкільної освіти (далі – дошкільна освіта), який є важливою ланкою процесу і суспільних відносин, моральних норм, головним центром успішної інтеграції.

Він також знімає соціальну та психологічну напругу, стрес і травми. Варто зазначити, що вітчизняні дослідники Т. Тайтаренко, Б. Лазоренко показали подолання життєвих ситуацій кризи, стресу за допомогою спілкування, входження в колектив [17, 173].

Слід зазначити, що саме цьому сприяє середовище ЗДО. Такої думки дотримується психолог О. Гуковський, який рекомендує будувати стосунки з оточуючими на основі довіри. Проте найважливішою роботою навчального закладу щодо безпритульних дітей є психолого-педагогічний супровід, який здійснюється відповідними спеціалістами у вигляді комплексної системи реабілітаційної роботи [2, 99]. Метою психолого-педагогічного супроводу є створення оптимальних умов для розвитку та розвитку дошкільників, забезпечення успішної адаптації, коригування наявного стану, відновлення та збереження психічного здоров'я.

Виділимо її основні напрямки:

- Створення благодійного соціально-психологічного середовища в навчальних закладах;
- Надання психолого-педагогічної допомоги висококваліфікованими спеціалістами (наприклад, вихователями, практичними психологами, логопедами, соціальними педагогами, психологами та ін.);
- Навчально-виховна, корекційно-реабілітаційна робота та використання різноманітних соціальних методів і засобів навчання. ;
- Побудова емоційних зв'язків і стосунків з однолітками;
- Організація дозвілля та захист прав.

Для розвитку та здійснення рівноправного діалогу рекомендуємо керуватися наступними принципами: індивідуальне ставлення до кожної людини, доступність та відкритість, добровільність вибору дітьми того чи іншого виду діяльності, гуманність, законність, комплексність різноманітних

послуг, забезпечення конфіденційності, підтримка учасників навчальний процес.

Важливу роль у наданні психолого-педагогічної підтримки дітям-переселенцям вбачають у діяльності вихователя, яка є ключовою в навчально-виховному процесі, оскільки передбачає організацію системи педагогічної підтримки, яка, на думку Р. Бернса, включає створення своєрідного психологічного клімату в середовищі. тощо Александрова, В. Бедерханова, Ф. Кевля доповнює дошкільнят різноманітною діяльністю відповідно до їхніх інтересів, захоплень, життєвих прагнень. Не можна заперечувати, що відсутність соціально-педагогічної підтримки та захисту дітей-мігрантів в освітньому середовищі призводить до розвитку антигромадських форм діяльності. Необхідна також діяльність практичного психолога, яка полягає в індивідуальній, груповій та розвивальній роботі з дошкільниками.

Працює з батьками щодо вдосконалення психоосвіти (наприклад, міні-курси, інформаційні брошури, вечори запитань і відповідей) у співпраці з батьками, новими життєвими обставинами, індивідуальними особливостями дитини, а також усіма учасниками освітнього процесу. , засідання круглого столу, анкетування вчителів та батьків). Проте головним у роботі є діагностика психоемоційного стану дошкільників. Рекомендується проводити за допомогою ряду методик: визначити рівень тривожності, агресивності по відношенню до дітей, сімейну ситуацію, ставлення дитини до найближчої людини (методика «Картина сім'ї»), описати особливості та проблеми особистості дитини (методика «Будинок-дерево-людина») для оцінки Вимірювання самооцінки, діапазону мотивації, вивчення пізнавальної діяльності (опитувальник Б. Пашнефа) тощо.

Також корисно організувати інформаційно-просвітницькі заходи для батьків, де вони зможуть навчитися легко пояснювати дітям поточні події, як вирішувати конфлікти, як не нашкодити, як допомогти, коли трапляється навпаки. Для них інформація має бути подана у формі веселої розповіді, гри з

урахуванням віку та рівня розуміння. Примітно, що такі взаємодії з дошкільниками призводять до розвитку та зміцнення довірчих стосунків та зниження рівня агресії. Не менш важливою є робота логопеда, яка полягає в голосотерапії, удосконаленні звуковимови дошкільнят, розвитку спілкування, оскільки, як виявилось, у дітей цієї категорії є багато проблем з характером мовлення (наприклад, упертість), страх висловити свою думку) тощо. Що стосується створення корисного мікроелемента в освітньому закладі, то це сприяє стилю спілкування педагога, поведінці дітей як прикладу, використанню різноманітних прийомів їх організації, організації педагогічних ситуацій, розваг тощо.

Ранкові зустрічі – це активний і водночас ефективний спосіб роботи з дошкільнятами, який дає можливість розпочинати кожен новий день із позитивними емоціями та веселощами. Рекомендуємо їх проводити для розвитку спілкування та згуртування колективу дітей. Крім того, вони забезпечують розвиток навичок аудіювання, аналізу та словникового запасу. Його структурні частини взаємопов'язані і поступово переходять від одного етапу до іншого: привітання, обмін повідомленнями, робота в групах, щоденні новини. Найбільш поширеними способами організації дозвілля є спортивні та масово-культурні заходи.

Рекомендуємо проводити час у навчальних закладах для знайомства з історією, традиціями, менталітетом і культурою певного регіону, що позитивно вплине на процес їх інтеграції в новому середовищі. Ми розглядаємо особливості корекційно-розвивальної роботи через призму таких видів діяльності, як гра, ліплення, малювання, пісок, вода, фізкультура. Рольові ігри особливо корисні для позитивних стосунків з однолітками та дорослими. Зокрема, драматургічні ігри, засновані на сюжеті, стимулюють дитячу уяву, прояснюють і усувають дитячі турботи та занепокоєння, налагоджують стосунки з оточуючими, сприяють розвитку у дітей впевненості в собі та творчих здібностей. Завдяки створеному образу гри дитина вивільняє негативні емоції при зустрічі з проблемами, вчиться

керувати своєю ситуацією, виражати свої почуття та емоції. Проте феї дають змогу не травматично говорити про ситуацію в країні, адже для них добро завжди перемагає зло, що важливо для усунення емоційного дискомфорту.

Отже, підсумовуючи вищесказане, варто виділити деякі аспекти, які необхідно враховувати при організації психолого-педагогічного супроводу дітей, які залишають рідний дім, зокрема: створення сприятливого – бажаного середовища для розвитку дитини (сім'я, ЗДО) різні форми та заходи, спрямовані на активізацію інтересів та уподобань дошкільників використовує різні методи у співпраці з визначеними дітьми для участі [2, 99].

РОЗДІЛ 2.

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИЯВЛЕННЯ СТРАХІВ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ МІГРАЦІЇ

2.1. Проведення діагностичних методик щодо виявлення страхів у дітей старшого дошкільного віку

Емоційний діапазон дошкільника є важливим показником його психологічного благополуччя. Складні соціально-політичні умови в країні, часто неправильний стиль сімейного спілкування, погана адаптація дитини в освітньому середовищі, негативний вплив засобів масової інформації роблять психіку дошкільного віку більш вразливою.

У дошкільному віці діти не мають достатньо природних ресурсів, щоб самостійно справлятися з негативними впливами. Без допомоги дорослих дитина залишається сам на сам зі своїми проблемами та переживаннями. Як наслідок, у свідомості неповнолітнього створюється соціально опосередкований страх, а стереотипи зміцнюються і стають страхом і невротизмом. Дитина як частина суспільства не може бути відокремлена від нього, вона все ще залежить від свого оточення, бо вбирає все, що це оточення пропонує, як купол.

Тому до вирішення проблеми страху і тривоги варто залучати ключових дорослих: батьків та педагогічний колектив закладу дошкільної освіти. Такий комплексний підхід забезпечує ефективність корекційних заходів і прискорює боротьбу зі страхом. Для реалізації вищесказаного найкраще використовувати систему психолого-педагогічної підтримки.

З огляду на викладене, для нас важливою є класифікація Є. Тютіна, яка виділяє ряд психолого-педагогічних напрямків:

- Профілактика
- Діагностика (індивідуальна та групова);

- Консультації (індивідуальні та групові);
- Коригувальні дії (індивідуальні та групові);

Психологічна ясність і освіта:

Розвиток психологічної культури, розвиток психопедагогічних навичок

Оцінка (навчальні та навчальні програми, проекти, посібники, освітнє середовище, професійна діяльність експертів) [1].

Тобто для реалізації психолого-педагогічного супроводу фахівець має підійти до тієї чи іншої проблеми комплексно та синтезувати складний комплекс методів психологічного супроводу. Таким чином, у нашій роботі психолого-педагогічний супровід можна визначити як комплексну взаємодію вихователів, батьків і самої дитини, спрямовану на формування навичок у дітей дошкільного віку та попередження страху. На основі розробленої нами психолого-педагогічної літератури та результатів, отриманих під час дослідження, ми розробили програму психолого-педагогічної підтримки.

Заходи програми «Дитячий страх»:

1. Провести інформаційно-просвітницьку роботу з батьками та вихователями щодо особливостей виникнення та прояву фобій у дошкільному віці.

2. Ознайомити батьків і вихователів зі способами підтримки дошкільників у подоланні страхів і тривоги.

3. Обмін досвідом подолання та подолання актуальних хвилювань дошкільників.

4. Розвивати вміння дошкільників активно протистояти страху.

5. Стабілізація емоційного стану дітей дошкільного віку.

Ефективна робота з дитячими страхами та тривогами вимагає залучення ключових дорослих: батьків та педагогів. По-перше, їм слід надати точну психологічну інформацію про причини виникнення, особливості переживань, шляхи подолання дитячих страхів і тривоги.

Наша програма психоемоційного розвитку спрямована на корекцію страхів і тривог у дітей дошкільного віку. До них належать казкотерапія, ігротерапія, арт-терапія, які є одними з найефективніших засобів корекції емоційного стану дошкільників.

Під час заняття діти можуть розігрувати поточний досвід і розповідати про свій досвід боротьби зі страхом. Колективні заняття допомагають згрупувати дошкільнят, покращують міжособистісні стосунки дітей.

У своїй роботі ми керуємось такими методичними принципами: Принцип фасилітації – у нашому випадку це підтримка батьків та педагогів дошкільнят у роботі зі страхом та тривогою. Принцип безумовного прийняття дитини - це позитивне, неосудне ставлення до дитини в значущому для неї соціальному оточенні (батьки, вихователі, психологи).

Принцип оптимізації розвитку - в процесі підтримки ми не тільки визначаємо наявність певної умови, але й позитивно впливаємо на ту чи іншу діяльність для оптимізації умов, сприятливих для досягнення зазначеної мети. . Принцип єдності свідомості і діяльності (розвиток в діяльності, психології, свідомості проявляється в діяльності) - передбачає організацію і активну підтримку ігрової діяльності дитини, наповнює її позитивним емоційним переживанням, роблячи її цікавою і корисною.

Принцип інклюзивності передбачає залучення до програми не лише дошкільнят із груп ризику, а й їхніх батьків та вихователів. В результаті корекційний ефект більш дієвий і ефективний. Принцип реагування полягає в розвитку взаємодії в грі, що дозволяє дитині емоційно відреагувати на проблемну ситуацію, зняти емоційне напруження, досягти копінгу [1, 2].

У структурі програм психолого-педагогічного супроводу важливо виділити етапи психологічного впливу та описати зміст кожного з них. Детальна інформація наведена в таблиці. 2.1.

Таблиця 2.1.

Етапи психолого-педагогічного супроводу страхів дітей старшого дошкільного віку

Етапи	Кому адресовано	Зміст
Діагностичний	Діти	Проведення комплексного діагностичного дослідження за наступними методиками: <ul style="list-style-type: none"> • тест тривожності Р. Теммл, М. Доркі, В. Амен; • методика «Страхи у будиночках» • О. Захарова та М. Панфілова; • проєктивна методика «Мальюнок сім'ї»; • проєктивна методика «Неіснуюча тварина».
Інформаційно-просвітницький	Батьки/ вихователі	Інформування батьків та вихователів щодо особливостей переживання страху у дошкільному віці. Розробка рекомендацій батькам та вихователям щодо психологічної підтримки дошкільників у подоланні ними страху та тривожності.
Корекційно – розвивальний	Діти	Реалізація програми психоемоційного розвитку дітей із високим рівнем враженості страху та тривожності.
Контрольна діагностика	Діти	Підсумковий контроль за комплексом діагностичних методик.
Анатітичнопідсумковий	Діти Батьки/ виховател	Аналіз ефективності проведеної роботи.

Сьогодні психолого-педагогічний супровід є одним із найефективніших засобів боротьби зі страхом і тривожністю у дошкільників. Під час його реалізації дитина отримує всебічну підтримку у вирішенні емоційних проблем, а спільна діяльність дітей, психолога, батьків та вихователів дозволяє швидко та ефективно виявити та усунути фактори, що викликають страх.

Тому ми розробили програму *Preschool Fear Companion Program*, яка спрямована на розвиток психолого-педагогічних навичок вихователів і батьків, щоб допомогти удосконалити навички дошкільнят щодо активного подолання страху. Це комплексний підхід, який включає синтез методів і прийомів впливу на емоційну сферу дитини, включає кілька етапів програмної діагностики, інформування та навчання, корекції-розвитку, контролю-діагностики та аналізу-висновку, забезпечення виконання в т.ч. Його цілісність і ефективність. Соціально-політична ситуація в країні, розглянуті нами проблеми є актуальними, а програма психолого-педагогічної підтримки корекційних дошкільників є корисним засобом боротьби з ними.

2.2. Результати дослідження

Метою даного дослідження було визначити взаємозв'язок між рівнем тривожності дітей дошкільного віку та характером шкільної фобії у дітей молодшого шкільного віку. Проблема страху перед школою повинна хвилювати батьків, адже відомо, що діти, які позбавлені уваги, турботи та можливості поділитися своїми турботами, можуть дуже негативно позначитися на дітях, які мають великі проблеми та багато конфліктів. життя Психодіагностичний підхід до вивчення страху повинен відповідати віковим і вихідним психодіагностичним критеріям (достовірність, надійність, стандартизація).

Найпоширеніші методи, які використовують психологи для вивчення страху: метод «страху» (В. Панок, Л. Батищева) використовується для визначення, чого бояться діти і що є доречним. Може використовуватися в груповому та індивідуальному варіантах. Після участі в дослідженні учасників дослідження попросили вільно написати про те, що їх хвилює, чого або кого вони бояться, а також чого і кого бояться. Отримані дані є кількісно та якісно систематизованими та обробленими. Методика «Страхи вдома» (О.

Захаров, М. Панфілова) дозволяє вивчити та виявити основні страхи дітей дошкільного та молодшого шкільного віку [2].

Метою аналізу є виявлення та з'ясування страхів (темряви, самотності, смерті, медичних страхів тощо) у дітей старше 3 років. Експериментатор пропонував дитині намалювати два червоно-чорні будиночки (дитині можна було показати букву з намальованими будиночками). У цих кімнатах самостійно або за допомогою експериментатора (якщо є дошкільнята) дітям пропонується розмістити свої страхи: червона кімната - «не страшно», чорна кімната - «страшний страх».

Аналіз отриманих результатів полягав у тому, що експериментатор підраховував страхи чорної кімнати та порівнював їх із віковим стандартом [4]. Метод проектування. Методи розробки можуть доповнювати базові анкети, і вони підходять для дослідження проблем дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Адже дитина не може безпосередньо передати свої внутрішні переживання через нерозвинену рефлексію, але може висловити їх у формі проекту, малюючи, граючи чи вигадуючи історії. Найбільш інформативними є техніки малювання «неіснуючі тварини» та «сімейні портрети». Використання якісних методів дослідження страху дає змогу встановити рівень переживання почуття страху та причини його виникнення [3].

Сьогодні психолого-педагогічний супровід є одним із найефективніших способів боротьби зі страхом і тривожністю дітей дошкільного віку. Під час її проведення дитина отримує всебічну підтримку у вирішенні емоційних проблем, а спільна діяльність дітей, психолога, батьків та педагогічних працівників дозволяє швидко та ефективно виявити та усунути фактори, що викликають страх.

Це комплексний підхід, який включає синтез методів і способів впливу на емоційну сферу дітей, що включає декілька етапів програми діагностики, інформування та навчання, корекції та розвитку, контролю та діагностики та аналізу-висновку.

Його цілісність і ефективність. Соціально-політична ситуація в країні пов'язана з проблемами, які ми розглядаємо, і програми психолого-педагогічної підтримки дітей дошкільного віку є корисним способом боротьби з ними.

Результати дослідження в 1 класі (2002 та 2022 рр.) показують, що кількість страхів у дітей (2022 р.) зросла, вони не відповідають звичайним ситуаціям, а різноманітні страхи пов'язані один з одним. Найпоширенішими серед першокласників (2022) були такі страхи: страх смерті (100%), страх нападу гангстерів (67%), кошмари (67%), страх війни (53%), страх перед глибокий (53%). Проаналізувавши результати 1 класу (2002 та 2022 рр.), можна зробити висновок, що панічних атак серед дітей (2022 р.) зросла, а вони не відповідають нормам.

Серед учнів 2-х класів найчастіше зустрічаються такі страхи (2022): страх війни (100%), страх смерті (86%), страх темряви (68%), шторму, повеней (68%), страх глибини. (73%). Серед дітей досліджуваної категорії менш виражені страхи: страх болю (59%), страх страшних снів (55%). Порівняно з учнями 2002 року у дітей 2022 року зросла кількість страхів, прямо чи опосередковано пов'язаних з військовими діями. Учні 3 класу (2022) мають такі страхи: страх війни (44%), страх смерті (69%), страх хвороби (56%), страх вогню (50%).

Серед дітей досліджуваної категорії рідше зустрічалися такі страхи: страх гучних звуків (31%), кошмарів і темряви (31%). Порівнюючи результати по класу, по роках учні 2002 року більше боялися смерті. У 2022 році студенти однаково бояться смерті, війни та пожежі. Найпоширенішими серед учнів 4-х класів (2022) є такі страхи: страх смерті (81%), страх нападу гангстерів (62%), страх страшних снів (62%), страх війни (62%), страх перед глибиною (62%). Через 20 років ми спостерігаємо зростання страху серед студентів цієї вікової групи.

2.3. Психолого-педагогічні рекомендації щодо подолання страхів дитини в умовах міграції

Подолання невротичних фобій вимагає терпіння і зацікавленості з боку батьків. Страх не можна лаяти, карати, присоромити або вимагати покінчити. Уміння батьків вирішувати емоційні проблеми дітей, спілкуватися з ними, розуміти один одного є необхідною умовою послаблення дитячої тривожності. Страх, який виникає внаслідок психологічного зараження чи навіювання, не тільки впливає на дитину, але й втрачається внаслідок неадекватних змін батьківських стосунків.

Індивідуальні умовні фобії можна подолати безпосередньою допомогою дітям, тоді як ситуативні фобії вимагають комплексного підходу. У всіх випадках рекомендується дивитися на страх очима дітей, а не дорослих. Розуміння почуттів і бажань дітей, їх внутрішнього світу, а також позитивних зразків батьків, їх недоліків і самоподолання, перебудова правильних і неадекватних відносин з дитиною, гнучкість і прямота у вихованні, редукція. Тривога, заклопотаність і надмірний контроль створюють необхідні вимоги для успішного подолання страху.

Не можна звинувачувати, не звинувачувати дитину в тому, що вона налякана, така беззахисна і нещасна, тому що вона в усьому залежить від батьків, і вони відповідають за її благополуччя і здатність боротися з внутрішніми і зовнішніми загрозами. Існує два погляди на виникає страх. Згідно з однією з них, страх - це сигнал краще захистити нервову систему дитини, захистити її від усіх небезпек і труднощів у житті. Подібної думки дотримуються деякі неврологи та педагоги, які рекомендують лікувально-профілактичні режими, такі як читання казок, перегляд мультфільмів та інших телепередач, відвідування нових місць.

Батьки будуть раді бачити такі поради, як обмеження свободи, посилення турботи та потреба турбуватися з подвоєними зусиллями. Виходить, що дитина більше ізольована від навколишнього світу, спілкується

з однолітками і опиняється в замкнутому сімейному оточенні, де постійний контакт із тривожними та недовірливими дорослими лише посилює інтенсивність страху, тривоги та підозрілості. Протилежна точка зору полягає в тому, щоб розглядати страх як ознаку слабкості, невдоволення або бунту. Страх не відчувається, дитині не співчують, не висміюють, не сміються і навіть не карають за боязкість і боягузтво.

При такій безсердечній або репресивній тактиці виховання діти бояться зізнаватися не тільки у своїх страхах і тривогах, а й у своїх переживаннях. Потім з'являється страх, і, незважаючи на інтимні переживання, є також довіра, чесність і відкритість у стосунках дітей з батьками. Виховувана в таких сім'ях жорстокість і безсердечність притупляє характер дітей, які в підлітковому, юнацькому і дорослому віці не «страждають» від крайніх людських емоцій і переживань.

Тому страх можна подолати крайніми заходами. Але система тотального уникнення й необґрунтованого покарання, штучного розділення дітей руйнується, як картковий будиночок, коли стикаєшся з життям дорослих. Найбільш адекватний варіант - лікувати страх, читати мораль, звинувачувати і карати без зайвої хвилювання і пристосування.

Якщо страх виражений слабо і проявляється час від часу, краще відволікти дитину, зайнятися цікавими справами, пограти з нею в динамічні, емоційно насичені ігри, погуляти, спуститися з гірки, покататися на санках. Тоді багато страхів зникають, як дим, якщо, крім того, дитина відчуває підтримку, любов і визнання дорослих, їх стабільну та надійну поведінку. Отже, дитячі турботи завжди вимагають пильної уваги та уважного вивчення дорослих. Щоб запобігти надмірному зростанню страху, переходу до більш-менш стійкого характеру, що руйнує активність і впевненість у собі, перешкоджає повноцінному спілкуванню та відкриванню нових можливостей, можна вжити низку відповідних заходів.[10]

Речі, яких бояться діти, поділяються на дві основні групи: в основному на основі зовнішніх почуттів дитини та в основному на основі уяви та розуму

дитини. Здорові емоції є одним із найважливіших джерел страху у дітей. Іншим джерелом дитячого страху є слухові враження і переважно гучні звуки, такі як грім, гарматні та рушничні постріли, різні вибухи, дзвін великих дзвонів.

Діти, яким не вистачає активного спілкування з батьками, часто бояться: їм мало читають, вони мало грають, їх рідко кодують, але часто навчають, вони дуже розумно ставляться до емоційного життя дитини. Найменше страху відчують діти, які ростуть у сім'ях, де батьки спокійні та не надто піклуються про дитину. У таких сім'ях панує оптимістичний і радісний настрій.

Наявність будь-якого страху у дитини є першою ознакою того, що вона перебуває під сильним внутрішнім тиском, не може впоратися зі своїми переживаннями та труднощами. Нервова система дошкільника слабка, йому важко самотійно долати хвилювання.

Травматичні ситуації залишають дітей без стабільного, безпечного та сприятливого середовища, необхідного для нормального розвитку. Навіть якщо сім'я переїжджає в абсолютно нове місце, старші менше турбуються про розвиток і проблеми дітей, ніж раніше. Батьки, які переживають сильний стрес і кризу ідентичності, часто не можуть функціонувати як нормальні члени сім'ї. З втратою найближчого оточення (родичів, родичів, сусідів) сім'я втрачає важливу частину соціальної підтримки. У цей момент сама школа стає точкою контакту для вирішення проблеми.

Події в Україні, надзвичайно складна соціально-політична ситуація в суспільстві свідчать про необхідність соціально-психологічного захисту та психологічної підтримки як дітей і дорослих, так і цілих соціальних груп.

Загалом ситуація сьогодні ускладнюється конфліктом, що триває, і складністю прогнозування часу та способу його закінчення. Соціальна тривожність посилює примхливість, страх і безнадійність. З'явилася нова категорія студентів, молоді та сімей, які потребують додаткової підтримки з боку психологів, викладачів та громади.

В результаті вимушеної міграції найбільше страждають діти. Стрес, пов'язаний з втратою будинку, відсутністю знайомств, втратою друзів, родичів, а іноді і батьків, втратою турботи та любові, може негативно позначитися на особистості. Тому психолого-педагогічна робота з дітьми-переселенцями в навчальних закладах має бути спрямована на побудову нових міжособистісних стосунків (дитина-дитина, дитина-дитина), позитивну оцінку життя, оптимістичне бачення світу, комунікативні та мовленнєві навички. Це криза, і, як будь-яка криза, вона містить потенційні можливості та ризики. З одного боку, криза сприяє набуттю нових стратегій спілкування, вирішенню конфліктів, довірі та новим емоційним переживанням. З іншого боку, психологічні наслідки деструктивні, діти втрачають самоконтроль, проявляються як тривожні особистості, емоційне перевантаження може призвести до хвороб і, як наслідок, до посттравматичного стресового розладу.

Сучасні суспільні процеси вимагають переосмислення традиційних освітніх методів і нових можливостей у сфері освіти.

Тому, щоб створити найкращі умови для емоційного благополуччя дітей у навчальних закладах:

Етнонаціонально-культурні фактори, здатність дитини до спілкування українською мовою, загальний рівень дитини, ціннісна орієнтація, мотивація діяльності.

Об'єднайте освітні зусилля, щоб створити відчуття безпеки на основі принципів, орієнтованих на людину.

Багато українців були змушені переселитися під час війни. У фізично небезпечних ситуаціях важко дорослим і дітям.

Вимушена міграція дуже негативно впливає на емоційний стан дітей через складність розуміння та адаптації до нових реалій життя.

Зокрема, зміна місця проживання за кордоном може викликати у дітей різні емоційні та поведінкові реакції:

- Нестійкий емоційний стан (дуже позитивний, не негативний);

- Підвищена емоційна експресія (коли емоційна реакція є особливо інтенсивною)
- Поведінкові порушення (навіть у нормально слухняних дітей);
- Проблеми спілкування та порушення стосунків з однолітками та дорослими (нездатність спати, розбіжності).

Багато дітей лише у супроводі друзів чи родичів залишають окуповані території чи зони збройного конфлікту без належного повідомлення про вказівки батьків. Якщо дитина розлучена зі своїми батьками, окрім травми, спричиненої збройним конфліктом, переміщенням, вона також відпочиває з близькими людьми – батьками чи опікунами (бабусею, дідусем тощо). Негативні зміни в поведінці дітей можуть виникнути через порушені стосунки з близькими дорослими. Коли об'єкт прихильності (як формуючої сфери подружніх зв'язків) втрачається, дитина відчуває розлад прихильності. Його категорії такі:

Негативна (неврологічна) прихильність - дитина часто шукає уваги дорослих і навіть карає негативну увагу, чим дратує дорослих.

У стосунках немає компромісу, а сама дитина не може пояснити свою поведінку і страждає від цього.

Уникає прихильності - замкнутий, темний, не допускає довіри у відносинах з дорослими і дітьми. Основна мета такої поведінки – «нікому не довіряти».

Неорганізована прихильність – дитина вчиться порушувати всі правила та межі міжособистісних стосунків. Ви не повинні це любити - ви просто повинні цього боятися.

Цей тип прихильності характерний для дітей, які зазнали насильства. Травматичні події можуть спричинити різні поведінкові та емоційні характеристики дітей, і за цими дітьми необхідно спостерігати та належно підтримувати, щоб пережити, висловити та вирішити. Це можуть бути почуття незахищеності, страх перед майбутнім, гнів, агресія, почуття сорому та провини, відчуження від оточення та почуття ізоляції, самотності. Діти з

порушеннями навчання, уваги, утримання та розумової відсталості (наприклад, логоноз) мають деякі поведінкові характеристики черепно-мозкової травми для свого віку.

Мультидисциплінарна команда – це група спеціалістів (психологів, соціальних працівників і педагогів, лікарів, шкільних вчителів тощо), об'єднаних спільною метою. У мультидисциплінарній команді ролі та обов'язки кожного експерта чітко визначені. Визначення пакету послуг, що пропонуються конкретному клієнту, обговорення проблемних питань та оцінка виконаної роботи відбувається на засіданнях мультидисциплінарних команд. Координацію роботи членів команди та введення нових випадків здійснює координатор – як правило, соціальний працівник. Склад команди може змінюватися залежно від потреб одержувача та його плану підтримки. Наприклад, мультидисциплінарна команда з виявлення та підтримки сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах, має включати працівників Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та працівників служб у справах дітей та сім'ї та молоді.

У разі необхідності (визначається з урахуванням потреб кожної сім'ї) - органи управління (філії) або заклади охорони здоров'я, управління освіти і науки, школи та позашкільні заклади, органи захисту населення, адвокати. Основна місія команди – пошук та допомога сім'ям, які опинилися у складній життєвій ситуації. Члени мультидисциплінарної команди повинні володіти необхідним досвідом і навичками для надання кваліфікованої допомоги клієнтам, принципами роботи та ресурсами національної системи допомоги та взаємодією її частин, а також ресурсами неурядових організацій, що працюють в область. Для злагодженої роботи мультидисциплінарної команди всі спеціалісти повинні мати однакову інформацію про клієнта та регулярно отримувати інформацію про зміни в його стані.

ВИСНОВОК

Війна вносить свої корективи в дитинство Українських дошкільнят. Страх під час вимушеної міграції у дітей є предметом як теперішніх так і майбутніх досліджень. Аналіз психологічної літератури виявив, що тривогу і хвилювання на емоційному і розумовому рівні дорослі передають своїм дітям.

У даній роботі було відмічено, що найбільш схильні до розвитку тривожності та страхи діти, які були вимушені тимчасово переїхати зі своїх домівок в наслідок війни, які стають центром батьківських турбот, так і тривог. У сім'ях, де є присутнім емоційна напруга, також створюються умови для розвитку тривожності у дитини. Діти старшого дошкільного віку дуже чутливі до конфліктних відносин батьків.

Аналіз психологічної літератури, присвяченої проблемам дитячої тривожності та страхів, дозволяє такі причини, як відсутність у дітей відчуття фізичної безпеки, відкидання і ворожість, що демонструються дорослими, до дитини пред'являються завищені вимоги, авторитарний стиль спілкування дорослого з дитиною, негнучка, догматична система виховання, несприятливі мікросоціальної та побутові умови, протиріччя між високими домаганнями, викликаними захвалювання і реальними можливостями дітей.

У дітей молодшого дошкільного віку тривожність - явище рідкісне і, як правило, носить виражений характер. Чим старша дитина, тим конкретніше, реалістичніше його тривоги. Якщо маленьких дітей турбують надприродні чудовиська, що прориваються до них через поріг підсвідомості, то старших дошкільнят вже буде турбувати ситуація, пов'язана з насильством, очікуванням, глузуванням.

Страх - "перша похідна" тривоги. Його перевага в його визначеності, в тому, що він завжди залишає якийсь вільний простір.

Однак, необхідно враховувати, що тривожна дитина просто не знайшла іншого способу боротьби з тривогою. При всій неадекватності і безглуздості таких способів їх потрібно поважати, не висміювати, а допомагати дитині іншими методами "відреагувати" на свої проблеми, не можна руйнувати "острівець безпеки", нічого не даючи натомість. Вивчаючи психологію дитини, приходимо до такого висновку, що є тривожні діти, які для того, щоб не боятися, роблять все можливе, щоб боялися їх. Тому формою приховування особистої тривожності часто буває агресивна поведінка. Тривожність іноді дуже важко розгледіти за агресивністю. Самовпевнені, агресивні, при кожному зручному випадку принижують інших, тривожними аж ніяк не виглядають. І, тим не менше, нерідко в глибині душі у таких дітей ховається тривога.

Таким чином, тривожність відбивається на всіх сферах життєдіяльності дитини, помітно погіршуючи його самопочуття і ускладнюючи відносини з навколишнім світом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білоусова Н.М. Психологічний супровід дітей дошкільного віку в умовах суспільної нестабільності. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія : Психологічні науки. 2014. Вип. 121. С. 33 – 37.
2. Никифорак В. Статус біженців у міжнародному праві //Редакційна колегія. *Матеріали I Міжнародної науково-практичної онлайн конференції. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*. Чернівці. 2020. С. 100.
3. Допомога дітям, постраждалим внаслідок воєнного конфлікту : довідник вихователя дошкільного навчального закладу / Н.В. Пророк, С.А. Гончаренко, Л.О. Кондратенко та ін. ; за ред. Н.В. Пророк. Слов'янськ : ПП «Канцлер», 2015. 84 с.
4. Крюкова Т.Л. Культура, стресс и копинг: социокультурная контекстуализация совладающего поведения / Т.Л. Крюкова, Т.В. Гуцина. Кострома : КГУ им. Н.А. Некрасова ; КГТУ, 2015. –236 с.
5. Микольська І.М. Обережно, діти / І.М. Микольська, Р.М. Грановська. Харків: Речь, 2023. 507 с.
6. Подорожня А.В Проблема дослідження копінг-поведінки. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія : Психологічні науки : збірник. 2011. Т. 2, вип. 94. С. 93 – 97.
7. Терещенко І. А., Чижма Д. М. Чинники сімейних конфліктів подружньої пари // *Університет Григорія Сковороди в Переяславі. Редакційна колегія: Головний редактор*. Переяслав. 2021. С. 189.
8. Рекомендації міжнародної науково-практичної конференції «Внутрішньо переміщені особи в Україні: реалії та можливості». *Український соціум*. 2015. № 1. С. 175 – 181.

9. Родіна Н.В. Розвиток копінгу протягом життєвого шляху особистості. *Вісник Одеського національного університету. Психологія*. 2014. Т. 19, Вип. 1. С. 279 – 289.

10. Сапоровська М.В. Дитинство в потязі, як переселенці з донбасу їхали на захід: дисс. канд. психол. наук : 19.00.05. Львів, 2023. 185 с.

11. Психологія дошкільного/ під ред. А.Л. Журавлева, Т.Л. Крюковой, Е.А. Сергиенко. Чернігів: Вид-во «Інститут психології РАН», 2008. 474 с.

12. Толмачева Ю.В. Дитинство на війні / Ю.В. Толмачева, Т.Г. Бохан. Видав. «Ранок»: *науч.-практ. журнал*. 2011. № 42. Слав'янськ. 102 111.